

Effectieve aanpak grote waternavel

Harken helpt

Door het dichte bladerdek dringt geen licht door waardoor het water zuurstofarm of zelfs zuurstofloos kan worden.

De grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*) is een van de meest gevreesde exoten in onze (vis)wateren. Daarom wordt deze plant te vuur en te zwaard bestreden. In het zuiden trekken de waterschappen Aa en Maas en De Dommel succesvol samen op dankzij ouderwets handwerk.

Invasieve exoten heb je in alle soorten en maten, maar de grote waternavel is wel een hele lastige klant. Met zijn dichte tapijten groeit hij hele watergangen dicht. Dat is slecht voor vissen en ander onderwaterleven, slecht voor de noodzakelijke doorstroming en slecht voor onze portemonnee. Waterschappen geven miljoenen uit om de plant te bestrijden en op verantwoorde wijze af te voeren. Voor sportvissers is het ook geen pretje. Als ze hun tuigjes überhaupt nog te water weten te krijgen, lopen ze kans bij een aanbeet de vis te verspelen omdat ze die door meters drab moeten zien te krijgen.

Tij gekeerd

Allemaal redenen om van die grote waternavel af te willen, en daaraan wordt ook al tientallen jaren gewerkt met behulp van maaiboten en korfmaaiers. Bij Waterschap Aa en Maas was het niet anders. Duizenden tonnen plantmateriaal trokken ze op de kant. In Vlijmen legde het waterschap zelfs een speciale 'landingsbaan' aan waar de waternavel vanuit het water op geschept kon worden, om na het uitlekken meteen in de vrachtwagen te belanden.

Maar er is iets veranderd in het stroomgebied van Aa en Maas en De Dommel. Joris van Herk van Waterschap Aa en Maas wil zeker nog geen victorie kraaien, maar het tij lijkt nu toch echt gekeerd. En hij heeft harde cijfers ten bewijze. In 2016 – een topjaar in negatieve zin – viste het waterschap in totaal nog 4.400 ton grote waternavel uit haar watersystemen. Alleen al het Drongelens Kanaal, tussen Den Bosch en de Maas bij Waalwijk, was goed voor 1.600 ton. Op sommige plekken tierde het spul zo welig dat de plantenmatten vanaf beide oevers bijna aan elkaar groeiden. Nu, drie jaar later, staat Joris van Herk bij gemaal Loonse Vaart aan het Drongelens Kanaal. Met de beste wil van de wereld is er nog geen sliertje grote waternavel te ontdekken, ook niet tussen het drijfvuil dat zich ophoopt tegen de inlaat van het gemaal. "Vorig jaar zaten we in ons hele werkgebied op 1.400 ton, minder dan de helft dus van 2016. Hier in het

TEKST:

Gert-Jan Buijs

ILLUSTRATIES:

Janny Bosman, Gert-Jan Buijs en Leon Sterk

Drongelens Kanaal haalden we in plaats van 1.600 ton in 2016 de laatste twee jaar nog maar 25 ton grote waternavel uit het water.” Het heeft allemaal te maken met de aanpak die de waterschappen hanteren. De bulkhoeveelheden verwijderen ze nog steeds met machines, maar het echte succes wordt behaald door mannen en vrouwen in een waadpak en een grote hark. “We beginnen bij de plekken waar het water onze gebieden binnenkomt. In samenwerking met de gemeente ‘s-Hertogenbosch verwijderen we handmatig in de Stadsdommel, Dieze en het oostelijke Drongelens Kanaal. Waterschap De Dommel doet de Dommel.”

Volhouden

De methode is geen hogere wiskunde; elke toef grote waternavel die de bestrijders tegenkomen, trekken ze op de kant. Als je dat maar lang genoeg volhoudt - eens in de paar weken - dan lukt het de plant blijkbaar niet meer om uit te dijen tot gigantische plakaten. Bij dieper water verplaatsen de harkploegen zich per boot. Uiteraard beginnen de waterschappen al vroeg in het voorjaar met het handmatig verwijderen. “Eind maart,

begin april”, zegt Van Herk. Het voordeel daarvan is dat de exotische grote waternavel niet heel erg winterhard is, zodat hij bij vorstperiodes al een flinke tik krijgt. Dat is een voorsprong die je moet benutten.

Een tweede manier om de grote waternavel dwars te zitten, biedt de wijze waarop het waterschap de rietkragen maait in het Drongelens Kanaal. “Vroeger werden de rietkragen sporadisch gemaaid, maar sinds een aantal jaren maaien we iedere winter de helft van de rietoevers om en om in stukken van tweehonderd meter. Het riet komt zo eerder op dan de grote waternavel, die wordt weggeconcentreerd op licht en groeiplaats. Dat is dus ook een deel van de remedie.”

Zorgvuldige aanpak

Overigens betekent dit niet dat de bulk aan grote waternavel met mankracht uit het water wordt getrokken; nog steeds verwijdert het waterschap het meeste materiaal machinaal. Een paar kilometer verderop, in de haarvaten van het slotenstelsel van Aa en Maas, zit nog volop waternavel. In een slootje langs de Naulandseweg zijn de oevers gelardeerd met het frisse groen en zijslotjes liggen zelfs helemaal

Slim harken helpt om de grote waternavel weer onder controle te krijgen of zelfs geheel te verwijderen.

De plant breidt zich vanuit de oever snel uit.

dicht. Het schonen van veel van die kleinere slootjes ligt bij de belendende grondeigenaar. Die moet natuurlijk niet op grove wijze met een klepelmaaier door die sloten gaan, want elk stekje kan weer een nieuwe groeihaard betekenen. “Daarom is de zorgvuldigheid van dat handmatig verwijderen zo belangrijk. Maar na al die jaren overlast weten de aannemers hoe het zit. Boeren zien het belang van een goede waterhuishouding heus wel in, want die hebben ook liever niet dat we met machines over hun land moeten om grote waternavel te verwijderen.” En nu, in het najaar, gaan de harkploegen weer op zoek naar die leuke toefjes. Overigens is deze aanpak niet in Brabant bedacht. In Engeland en Vlaanderen experimenteren ze er al langer mee. ➤

Met de harkboot kan de waternavel effectief worden aangepakt.

Grote schade

Dat werken met de spreekwoordelijke stofkam zou dus ook weleens elders in Nederland succes kunnen hebben, want de schade die de grote waternavel aanricht is groot. Martijn Schiphouwer van RAVON, Stichting voor bescherming van reptielen, amfibieën en vissen, woont zelf ten noorden van Den Bosch middenin waternavelgebied. "De hele biodiversiteit knalt omlaag", zegt hij. "Het is duidelijk dat onder water de hele habitatstructuur eraan gaat. Waternavel neemt het licht weg, waardoor onderwaterplanten het loodje leggen. Zelf geeft de plant alleen wat structuur in de bovenste tien centimeter van de waterkolom terwijl alle plantenstructuren tussen bodem en oppervlak verdwijnen." Juist die structuren zijn van levensbelang voor tal van onderwaterorganismen. Inclusief vissen, die er voedsel, beschutting en paaigelegenheid vinden.

Naar de invloed van de massaal voorkomende grote waternavel op de zuurstofhuishouding is nog geen specifiek onderzoek gedaan, geeft Schiphouwer aan. "Maar dat die invloed groot is, daar heb je geen harde wetenschap voor nodig."

Hij ziet nog meer negatieve kantjes. "Die matten verhinderen ook nog zuurstofuitwisseling via het wateroppervlak. En door het beheer raak je van de regen in de drup. Haal je het weg, dan resteert een kale bak. Dat is voor vissen fnuikend."

Veel vissoorten, waaronder de zeelt, zijn afhankelijk van helder en plantenrijk water. Invasieve exoten zoals de grote waternavel vormen een bedreiging voor dit habitat.

Jeroen van Zuidam is van Floron, de stichting die onder RAVON valt en als doel heeft inheemse planten te beschermen. Van Zuidam is bekend met de harkmethode. "Ik heb gehoord hoe goed het in de regio Antwerpen werkt. Daar zijn stukken waar de grote waternavel al vijf jaar niet meer aangetroffen."

De totale ineenstorting van de grote waternavel in het Drongelens Kanaal is ook bij de sportvisserij opgevallen. "Het was een ramp", herinnert Peter de Voigt, secretaris van hengelsportvereniging Altijd Beet uit Vught zich. Hij weet nog goed dat de grote waternavel zich voor het eerst in het stroomgebied van de Dommel liet zien. "Dat was ergens tussen Oisterwijk en Haaren. Ik zei toen nog: 'dat gaat fout'. Maar ze dachten dat het wel kapot zou vriezen."

Dat gebeurde dus niet; via de Essche Stroom en de Dommel raakte 'zijn' Drongelens Kanaal besmet. "Er was niet meer te vissen. Op sommige plekken kon je met je hengel niet eens meer het open water bereiken. En als dat al lukte, kon je alleen kleine vis er nog overheen halen. Haakte je een brasem, dan verspeelde je die.

Het spul groeide bovendien ontzettend snel. Kwam je twee dagen later terug op je stek, dan kon je al niet meer vissen.” Voorafgaand aan een viswedstrijd moest de wedstrijdcommissie met een boot het parkoers schoon-trekken, herinnert De Voight zich. “Ik heb echt gedacht dat het over en uit was met vissen.”

Bjorn Schutz, directeur van Sportvisserij Zuidwest Nederland, reageert blij op de Brabantse aanpak. “Het is goed voor de habitat van de vis. Door de grote waternavel werden we zwaar belemmerd bij het vissen. En het ergste is dat die plantenbedden het risico verhogen dat sportvissers hun lijnen verspelen met de vissen er nog aan. Dat wil je als sportvisser niet. Wij verwachten bij het bestrijden veel van de harkboot omdat die de plaagplanten met wortel en al verwijdt. De methode die deze waterschappen nu inzetten werkt en krijgt dus onze steun. De waterschappen zijn onze partners.” Het spreekt voor zich dat ook Waterschap De Dommel blij is met de gezamenlijke strategie. “Het voorkomen van herbesmetting is wat onze aanpak zo succesvol maakt”, zegt José Vos van De Dommel. “Wij streven naar totale eliminatie van de grote waternavel bovenstrooms en beheersing benedenstrooms.”

Gelijk optrekken

Een ander pluspunt is dat de waterschappen gelijk optrekken. Vos: “Dat we het samen met Aa en Maas doen is zó belangrijk. Zonder elkaar zou het nooit lukken, dat beginnen we in Nederland te beseffen. Exotenbeleid moet je samen voeren.” Tot grote tevredenheid beraadt ook de provincie Noord-Brabant zich inmiddels op haar rol in de bestrijding van plaagsoorten en steken waterschappen, Aa en Maas, Brabantse Delta en Rivierenland inmiddels ook de koppen bij elkaar. “Het is heel mooi dat we een gezamenlijk beleid op plaagsoorten hebben en dat ook actualiseren. Door informatie te delen, zetten we goede stappen. Samen krijgen we het onder controle. Naast onze buur-waterschappen hebben we de inzet van andere

organisaties en burgers nodig. Want als we een her-besmetting krijgen van burens of burgers, is het dweilen met de kraan open.” ■

De grote waternavel is een mooie, maar gevaarlijke exoot.

Invasieve exoot

Oorspronkelijk komt *Hydrocotyle ranunculoides* uit Noord- en Zuid-Amerika. Het is een mooie plant om te zien: de stengels dragen om en om niervormige blaadjes die op het water drijven. Vandaar ook dat de waternavel als vijverplant zijn weg in de handel vond; een weg die veel invasieve exoten aflegden. Ook in Nederland groeide de plant als een tierelier, met als onvermijdelijk gevolg dat hij als overbodige vijverbeplanting in ons aquatische milieu terecht kwam. Halverwege de jaren negentig dook de waternavel voor het eerst op in Nederland. Daarna ging het snel. De grootste ‘besmettingshaarden’ bevinden zich in Brabant, de Randstad en de noordelijke provincies. Inmiddels kunnen ze in ook België, Frankrijk, Duitsland, Italië, Spanje, Portugal, Verenigd Koninkrijk en Ierland meepraten over de exoot.

De succesvolle verspreiding van de waternavel zit hem hoofdzakelijk in de vegetatieve vermeerdering. Elk stukje stengel kan leiden tot een plaag, zolang er een groeiknop aan zit. Handel en bezit is al sinds 2001 verboden. Het grootste manco van de grote waternavel is dat hij wortelend vanaf de oever het wateroppervlak bedekt. Daar ontstaan decimeters dikke matten die op zichzelf al voor een slechtere doorstroming zorgen. Wanneer ze losraken, kunnen ze hele duikers of stuwen blokkeren met overstromingen tot gevolg. Ecologisch is de impact ook groot. Inheemse oever- en waterplanten worden overwoekerd en leggen het loodje. Doordat de plakmaten veel licht wegnemen, kunnen zuurstofplanten hun werk niet doen en kan het zuurstofniveau zodanig dalen dat het leven van vissen en andere fauna in gevaar komt.